

te bevatten; anderen zyn hol, zonder iets in derzelve holligheid te hebben: de traanen hebben doorgaands van buiten eene bleek gele kleur, eenigzins witagtig van binnen; en zy breeken ligtelyk tusschen de vingers. Zag-tjes op de tong gelegd, doen ze dezelve aan met eenen zeer scherp bytenden smaak, en als men ze eenigen tyd in den mond houdt, worden ze geweldig scherp, ontfteekende, enz. bevonden, en doen de keel zweeren. *Euphorbium* is zeer moeijelyk tot poeder te maaken; want de fynder deeltjes van de poeder, welken opvliegen, doen het hoofd geweldig aan. De scherpte 'er van is zoo groot, dat het volftrekt onbekwaam is tot eenig inwendig gebruik: 'er zyn verscheidene verbeeterende dingen beproefd, om deszelfs vergifigheid te maatigen; doch men kan op de besten derzelve niet betrouwen: en dewyl 'er geen wezendlyke reden voor deszelfs gebruik schynt te weezen, dan alleen tot eenig uitwendig oogmerk; zoo oordeelen wy met *Hoffman* en anderen, dat het van de lyst der inwendige Geneesmiddelen moet uitgeschrapd worden.

EUPHRASLÆ folia: Euphrasie officinarum. C. B. Oogentrooft; de Bladeren 'er van.

Dit is een zeer laage plant, die in 't wilde op vogtige velden groeit. Zy was voor deezzen beroemd, als een middel voor de Oogen (*b*), en werdt zoo wel inwendig, als uitwendig gebruikt. *Hildanus* zeidt, dat hy oude Menschen van zeventig jaaren gekend heeft, die hun gezigt verlooren hadden, en het zelve, door 't gebruik van dat geneesmiddel, wedergekregen hebben: doch latere Beoeffenaars der Geneeskunst zyn nooit zoo gelukkig geweest, dat ze zulke goede uitwerkingen van dit kruid hebben waargenomen. Thans wordt het, en met recht, geheel en al voorby gezien.

FABÆ flores & semen: Fabæ flore candido lituris nigris conspicuo Tourn. Tuinboonen; de bloemen en zaaden. [E.]

(b) *Ophthalmicum.* (c) *Cosmicum.* (d) *Metalla.* (e) *Secretiones difficiles.* (f) *Tubus intestinalis.* (g) *Exhalationes nidrosæ.* (h) *Vis aperiens.* (i) *Astringens.*

Deeze boonen dienen meer tot gebruik voor de keuken, dan voor de Geneeskunst: zy zyn een zeer winderig eeten, geevende genoegzaam voedsel, maar zyn niet gemakkelyk te verteeren; byzonder als ze oud geworden zyn. Een water uit de bloemen gedistilleerd is vermaard geweest, als een blankersel (*c*), en behoudt zyne hoedanigheid als nog by sommige Kunstenaars.

FARFARA, zie TUSSELAGO.

FERRUM & CHALYBS. [L. E.] Yzer en Staal. [L. E.]

Het Staal wordt zoo bekwaam niet geoordeeld, tot geneeskundig gebruik, als het zachter Yzer; om dat de dierlyke sappen, en de gemeene scheivogten bezwaarlyker daarop kunnen werken: want Yzer wordt gereedelyk ontbonden in alle zuuren, en roeft van zelfs in de lucht, voornaamelyk als het nu en dan met water vogtig gemaakt wordt; daar Staal een langer tyd tot ontbinding noodig heeft, en zoo ligt niet roeft.

De algemeene kragten deezer Bergstoffen (*d*), en der verscheidene Bereidingen van dezelve zyn; de veezelen te doen styven; den omloop (des bloeds) te verlevendigen, de moeijelyke afscheidingen (*e*) in de afgelegener deelen te bevorderen, en te gelyk de ongergelde ontlastingen na de darmbuis (*f*) toe, te wederstaan. Indien zy goede uitwerking hebben, dan is de pols, na het gebruik, zeer merkelyk opgewakkerd; de kleur van 't aangezigt, die te vooren bleek was, verandert dan in eene fleurige roode; de buik-pis- en huid-ontlastingen zyn dan vermeerderd. Oprispingen, die naar gebraden Vet gelyken (*g*), en afgang zonder bleke kleur, zyn teekenen, dat zy goede uitwerking gedaan hebben.

Aan sommige Bereidingen van Yzer wordt doorgaands eene openende kracht (*h*) toegeschreven, en aan anderen eene saamentrekkende (*i*); maar inderdaad brengenze alle de beide uitwerkingen voort, zoo wel van openinge, als van saamentrekkinge, en schynen alleen

leen in graad van sterkte te verschillen. Die saamentrekkende genoemd worden, veroorzaaken somtyds eene overvloedige ontlasting van pis, of een buikloop (*k*); terwyl die, welken openende genoemd worden, deeze ontlastingen dikwyls stoppen.

Wanneer een onnatuurlyke ontlasting, of verstopping van de natuurlyke afscheidingen, uit eene slaauwe en traage beweeging der vloeibaare, en zwakheid van de vaste deelen, voortkomt; dan zal dit Metaal, door de beweging der eersten, en de versterking der laatsten, den vloed stuiten, of de verstopping wechneemen: maar als de omloop reeds al te snel is, de vaste deelen al te styf en gespannen zyn, als 'er eene krimpung of krampagtige saamentrekking (*l*) der vaten plaats heeft; dan zal het yzer en alle de bereidingen 'er van beide de kwaalen gelykelyk verërgeren.

Alhoewel de verscheidene Bereidingen van yzer alle op dezelfde wyze werken; zoo zynze nogthans niet even gevoeglyk voor alle gestellen. Want daar de zuuren overvloedig zyn in de eerste wegen, is het ruwe vyffel, tot een fyn poeder gemaakt, veel dienstiger, dan de uitgewerkte bereidingen 'er van. Aan de andere zyde, als 'er geen zuur in de eerste wegen (*m*) is; moet het metaal eerst door zoute scheivogten (*n*) ontbonden worden: hier van daan heeft eene ontbinding van yzer in zuure vogten, in veele gevallen, uitsteekende uitwerkingen; daar (gelyk Boerbaave aanmerkt) de onverteerbaarer bereidingen, gelyk de kalk, die door vuur gemaakt wordt, naauwlyks in 't geheel eenige uitwerking hebben. Indien 'er loogzoutagtige sappen in de maag huisvesten; wordt dit metaal, schoon in eene vloeibaare gedaante ingegeven, ten laatsten nutteloos bevonden; want hier wordt het zuure vogt door de loogzoutagtige stoffe, welke het in 't lichaam ontmoet, opgeslorpt, waar door het yzer, tot eene werkelooze kalk gebragt, en overgelaten wordt.

Geneesmiddelen van Staal worden, op de-

zelfde wyze, onderfeld te verschillen, naar den aart der zuuren, die met het metaal vereenigd worden; buiten en behalven het verschil der gestellen: want de zuuren van plantgewassen (*o*) zetten aan 't zelve eene afvagende en openende kragt (*p*) by; met het zuur van vitriool (*q*) vereenigd, werkt het kragtig in de eerste wegen, als een openend (*r*) middel; terwyl het zuur van Salpeter (*s*) het zelve zeer saamentrekkend (*t*) maakt; en het zuur van Zeezout (*v*) doet zulks nog meer. Wat de verscheidene bereidingen van Yzer aangaat; ziet daar van het III. Deel van dit Werk.

FILIPENDULÆ radix: Filipendula vulgaris, an Moli Plinii. C. B. Roode steen; breeken; de Wortel 'er van.

Deeze plant groeit in 't wilde, op de velden en krytagtige gronden: de wortel bestaat uit eene menigte van knobbels door slappe draaden t'saamen vastgemaakt; zyn smaak is wrang en bitteragtig, met eene geringe maate van prikkeling. Deeze eigenschappen wyzen zyn gebruik aan in eenen slappen staat der vaten; en eene traagheid der sappen: want de natuurlyke ontlastingen worden in zekere maate gestuit of bevorderd door deezen wortel, naar dat de overtolligheid of het gebrek uit deeze oorzaake voortkomt. Hierom hebben sommigen den zelve aangepreezen, als een saamentrekkend middel (*x*) in Rodelopen (*y*), onmaatige pisloopen enz. anderen als een pisdryvend (*z*) middel; wederom anderen als een openend en ontsluitend (*a*), in gestellen, die voor kliergezwellen verbaar zyn (*b*). Thans wordt 'er geheel geen acht opgegeeven.

FELICIS MARIS radix: Felicis non ramosæ, dentatæ. C. B. Gemeene mannetjes Vaaren; de Wortel 'er van. [E.].

FELICIS FOEMINÆ radix: Felicis majoris ramosæ pinnulis obtusis, non dentatis. C.

(*k*) Diarrhœa. (*l*) Contractio spasmodica. (*m*) Prima viæ. (*n*) Menstrua salina. (*o*) Acida vegetabilia. (*p*) Vis aperiens & detergens. (*q*) Acidum vitrioli. (*r*) Aperiens. (*s*) Acidum nitri. (*t*) Stypticum. (*v*) Acidum salis marini. (*x*) Adstringens. (*y*) Dysenteria. (*z*) Diureticum. (*a*) Aperiens & deobstruens. (*b*) Habitus serophulesti.

C. B. Wyfjes Vaaren; de Wortel 'er van. [E.]

FELICIS FLORIDÆ, seu *Osmunde regalis, radix: Felicis ramose non dentate floride*. C. B. Osmond rojaal, of bloeiende Vaaren; de wortel 'er van. [E.]

De wortels deezer plante (welken het eenigste gedeelte zyn, dat tot geneeskundig gebruik 'er van wordt voorgeschreven) hebben, als ze eerst gekaauwd worden, iets van eenen zoetagtigen lymagtigen smaak, die haast bitteragtig, eenigzins saamentrekkend en walagtig wordt. Zy worden gezegd openende (c), en goed tegen de wurmen (d) te zyn. *Simon Pauli* verhaalt ons, dat zy het groot geheim geweest zyn van sommige ondervindelyke Geneeskundigen (e) tegen de grootere foorte van wurmen, die *tania* genoemd worden; en dat de gifte een, twee, of drie drachma's van de poeder zy. De derde foort wordt voor de zwakste gehouden, en de tweede voor de sterkte; en daarom wordt deeze doorgaands gekoozen: nogthans heeft de praktyk dezelve alle te saamen uitgewist; alhoewel het COLLEGIE van *Edinburg* dezelve in zyne lyst der enkele Geneesmiddelen nog behoudt.

FOENICULI DULCIS *semen: Foeniculi dulcis*. C. B. Zoete fenikel; de zaaden 'er van. [L. E.]

FOENICULI VULGARIS *folia, radix, semen: Foeniculi vulgaris Germanici*. C. B. Gemeene fenikel; het Zaad, de wortels en de bladeren 'er van. [E.]

De zoete Fenikel is kleiner in alle haare deelen, dan de gemeene, uitgenomen het Zaad, dat ongelyk veel grooter is. Het zaad der beide foorten verschilt insgelyks in gedaante en kleur. Want dat van de gemeene is rondagtig, langwerpig, aan de eene zyde platagtig, en bultagtig aan de andere, van eene donkere en byna zwartagtige kleur; dat van de zoete is langer, smaller, zoo plat niet, doorgaands

gekronkeld en van eene witagtige of bleek gele kleur. Beide foorten worden in onze Tuinen gekweekt: de gemeene is eene overblyvende plant: de zoete vergaat na dat ze zaad gegeven heeft; en het zaad derzelven komt, by ons tot zulk eene volkomenheid niet, als dat, welk wy uit *Duitschland* krygen.

Het Zaad van beide de Fenikels heeft eenen speceryagtigen reuk, en eenen maatig heeten, en prikkelenden smaak: dat van de zoete Fenikel (f) is aangenaamer van geur, en heeft ook een zeer hoogen trap van zoetheid: hierom heeft ons COLLEGIE deeze alleen voorgeschreven. Het wordt onder de vier groote heete zaaden gerekend; en niet ten onrechte aangemerkt, als goede Maag- en windbreekende (g) middelen. Eene wezendlyke Olie [E.] (b), een enkel water (i) [L.] worden daar van in de winkels bereid: ook is het een inmengsel in het saamengesteld Jenever Water (k), het Honichsyroopje van look (l), de *Misbridaat*, de *Theriaca* en het kookiel tot klystereen. [L.]

De Wortel is lang zoo heet niet, maar heeft meer van den zoetagtigen smaak, dan het Zaad: Hy is een van de vyf wortels, die Openers genoemd worden; en is somtyds wel voorgeschreven geweest in openende Geneesdranken (m). *Boerhaave* zeidt, dat deeze Wortel in smaak, reuk, en geneeskragtten overeenkomt met den vermaarden *Ginseng* der Chineezen; waar van hy echter heel zeer slynt te verschillen.

De bladeren der Fenikel zyn zwakker, dan de wortels of het zaad, en zyn zeer zelden gebeezigd tot geneeskundig gebruik. Een enkel water van de zelve te bereiden wordt in de *Edinburgsche Apotbeek* voorgeschreven.

FOENI GRÆCI *semen: Foeni Græci sativi*. C. B. Fenegriek, Grieksch hooi; het zaad 'er van. [L. E.]

Deeze plant wordt meest in de zuider deelen van *Frankryk* aangekweekt, gelyk ook in *Duitschland* en *Italien*; van waar het Zaad tot

(c) *Aperientes*. (d) *Anthelmintici*. (e) *Empirici*. (f) *Feniculum dulce*. (g) *Stomachica & Carminativa*. (b) *Oleum essentielle*. (i) *Aqua simplex*. (k) *Aqua juniperi composita*. (l) *Oxymel Allii*. (m) *Apozemata aperientia*.

tot ons overgebracht wordt. Het heeft eene geele kleur en de gedaante van een tarbot; een onaangenaamen sterken reuk, en een slymagtigen smaak. Deszelfs voornaamste gebruik heeft plaats in (n) pappen, stoovingen (o), en diergelyken, en in verzagende klisteeen. Het komt ook in de Olie uit slymen (p) der winkels; aan welken het een groot gedeelte van zynen reuk mededeelt.

FOLIUM INDUM, zie MALABATHRUM.

FORMICÆ. Mieren, derzelve lichaamen en eyeren.

Deeze Gekorvene Diertjes zyn thans, by ons, in geen gebruik in de Geneeskunst, hoewel ze voor deezen zeer geroemd waren, wegens derzelve liefdeweekende kragten (q), en nog gebezigd worden in de wateren van grootmoedigheid (r), en andere diergelyke saamenmengfels, in de buitenlandsche Apotheken. Het is merkwaardig dat deeze Diertjes een waar zuur sap in zich bevatten, 't welk zy uitsortten, als ze getergd worden: als men eene menigte van levendige en vlugge Mieren in water laat trekken, bekomt men een zuur vogt, byna zoo sterk, als goede Azyn. Neumann merkt aan, dat, als men ze distilleert met water, of zuiveren Geest van wyn, een heldere klare Olie opklimt, of althans geen heete of prikkelende, gelyk de wezendlyke Oliën der plantgewassen zyn.

FRAGARLÆ folia, fructus: *Fragaria ferentis fraga rubra*. J. B. De Aardbesien plant; derzelve bladeren en vrugt. [E.]

De bladeren deezer plante zyn wat bitteragtig en saamentrekkend (s); en hierom kunnen zy van eenigen dienst zyn in zwakheid en slapheid van de Ingewanden; of tot sluiting van de onmaatige afscheidingen, of natuurlyke ontlastingen, die daar van afhangen: zy worden aangeprezen, in bloedvloeijingen (t) en vloedden; gelyk ook, als openende, in opstoppin-

gen van de pis (v), verstoptheden der Ingewanden (x), in de Geelzucht enz. De Vrugt is in 't algemeen zeer aangenaam, zoo wel voor de maag, als voor 't gehemelte: gelyk andere vrugten van de zoet-zuure soorte, zoo maatigen zy de hitte, verflaan den dorst, maaken open lyf, en bevorderen de pis; doch geeven niet veel voedsel. Geoffroy merkt aan, dat de pis van de geenen, die 'er rykelyk van eeten, met derzelve welriekenden reuk bezwangerd wordt.

FRANGULUS NIGRA, zie ALNUS NIGRA.

FRAXINELLÆ, seu *Dictamni albi radix: Dictamni vulgo, sive fraxinella*. Essenkruid, witte of basterd *Dictamnus*; de Wortel 'er van. [E.]

Deeze plant groeit in 't wilde op de bergagtige deelen van Frankryk, Italiën en Duitschland; van waar het bastagtig gedeelte des wortels somtyds tot ons wordt overgebracht. Dit heeft eene witte kleur, een zwakken, en niet zeer aangenaamen reuk; en een duurzaam bitteren en zagtelyk prikkelenden smaak. Het wordt aangeprezen, als een verdryvend (y) middel; doch in de gemeene praktyk wordt 'er geen werk van gemaakt, en zelden in de winkels gehouden.

FRAXINI Cortex & semen: *Fraxini excelsioris*. C. B. *Fraxini vulgatiore*. J. B. De Essenboom; zyn bast en zaad [E.]

De Bast van deezen boom is middelmaatig saamentrekkend, en wordt somtyds, als zodanig, gebruikt: het zaad is eenigzins scherp, en somtyds gebruikt, als een openend middel. Doch 'er zyn zoo veele andere Geneesmiddelen, die veel aangenaamer en kragtiger zyn tot dit gebruik, dat alle de deelen van den Essenboom al lange in onbruik geraakt zyn.

FULIGO lignorum combustorum. Roet van hout. [L. E.]

Dit

(n) Cataplasmata. (o) Fomentationes. (p) Oleum e mucilagibus. (q) Virtutes aphrodisiaca. (r) Aqua magnanimiatis. (s) Stryptica. (t) Hemorrhagines. (v) Suppressiones urinæ. (x) Obstructiones viscerum. (y) Alexipharmacum.

Dit faamengroefel heeft eene blinkende zwarte kleur, een onaangenaamen reuk, en een fcherpen, bitteren walgenden fmaak. Deszelfs voornaamfte gebruik heeft plaats in moederkwaalen (z), in welken het fomtyds te gelyk met flinkende Gommen wordt ingegeven: het geeft den naam aan een Aftreklél (a) van deeze foorte in de winkels. Deszelfs kragten kunnen met wateragtige en geeffryke vogten worden uitgetrokken; en elk derzelven ontbindt omtrent een zesde deel, als 't roet van eene goede foorte is, van 't zelve. Men zegt dat het Roet grootelyks in hoedanigheid verfehilt, naar dat het hout is, waar van 't voortkomt: hoe 't hout harsagtiger is, hoe 'er meer olieagtige ftoffe in 't roet zal zyn.

FUMARIÆ folia: *Fumariæ officinarum* & *Dioscoridis*. C. B. Duive kervel; de Bladeren 'er van. [E.]

Dit kruid is gemeen in fchaduwagtige bebouwde gronden, en brengt in May en Juny takken met purperen bloemen voort. Het is zeer fappig, van eenen bitteren fmaak, zonder eenigen merkelyken reuk. De geneeskragten van dit kruid zyn, de fpanning der Ingewanden te verfterken, den buik zagtelyk te openen, en de pis en andere natuurlyke afcheidingen te bevorderen. Het wordt voornaamelyk aangepreezen in zwartgallige, fcheurbuikagtige en huid-zieltens; om de verftoptheden der Ingewanden te openen, de lymige fappen te verdunnen, en de ontlasting derzelven te bevorderen. *Frederik Hoffman* heeft een groot gevoelen van 't zelve, als een middel om 't bloed te zuiveren; en verzeekert, dat 'er nauwlyks eene plant is, die het zelve, in dit opzigt, overtreft. Zoo wel wateragtige als geeffryke fcheivogten (b) trekken deszelfs kragten uit.

GALANGÆ MINORIS radix: [E.] Galanga; een Wortel, die uit *China* overgebracht wordt.

Deeze Wortel wordt ons gebracht in flukken, die nauwlyks een duim lang zyn, en niet half zoo dik, vol knoopen, met verfcheidene ringen van buiten; zynde van eenen fpeceryagtigen reuk, en eenen bitteragtigen, heeten, bytenden fmaak. *Galanga* is een heet maagverfterkend bitter (c): het is dikwyls voorgefchreeven geweest in bittere Trekfels (d); maar de geur, dien 't van zich geeft, is niet zeer aangenaam. Het COLLEGIE van *Londen* heeft het zelve uit de enkele Geneesmiddelen verworpen.

GALBANUM [L. E.] Galban.

Dit is het verdikte fap van eene Afrikaanfche plant van 't geflachte der Birkwortels (e). Het fap, welk ons gebracht wordt, is half doorschynend, zagt en taai; fterk en voor fommigen onaangenaam van reuk; en van eenen bitteragtigen heeten fmaak: de befte foort is in bleek kleurige klompen, welken, als ze geopend worden, blyken faamengefeld te zyn uit heldere witte traanen. *Geoffroy* verhaalt, dat men, door diftilleeringe een donker groenagtige Olie uit dit enkel Geneesmiddel verkrygt, welke door herhaalde verbeeteringen (f) van eene fchoone hemelsblauwe kleur wordt. De zuiverer foorten van *Galban* worden gezegd gantfchelyk opgeloft te worden in wyn, azyn, en water; doch deeze vogten zyn flegts gedeeltelyke fcheivogten voor deeze Drogerij; nochte doen ook geeft van wyn, noch olie eene meerdere werking in dit opzigt: maar het befte ontbindmiddel is een mengfel van twee deelen wyn; en een deel water. *Galban* komt in geneeskragtē met ammoniac Gom overeen; doch wordt doorgaands geacht zoo kragtig niet te zyn in Ambortfigheden (g), en nog minder in Moederkwaalen (h). Het is een inmengfel in de Gompillen, de *spicias e scordio*, de *Mithridaat*, *Tberiaca*, de *Conferf* van *Paulus* (i), de rypmaakende pap (k) [L.], en de pleilter tegen de Moederkwaalen. (l) [E.].

CA-

(z) *Cafus byfterici*. (a) *Tinctura*. (b) *Menstrua*. (c) *Amarum ftomachicum*. (d) *Infufiones*. (e) *Ferula*. (f) *Repetita rectificationes*. (g) *Afthmata*. (h) *Cafus byfterici*. (i) *Confectio paulina*. (k) *Maturans Cafaplasma*. (l) *Emplaftrum antibyftericum*.